

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Педагогічний факультет

Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»**

Виконала студентка 2 курсу,
РОба-М17z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
за освітньою програмою Початкова
освіта

Гусан Наталія Олександрівна

Керівник **Бахмат Наталія Валеріївна**,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та методик
початкової освіти

Рецензент **Гордійчук Мар'яна Сидорівна**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський – 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	8
1.1. Наукові засади комунікативної компетентності молодших школярів	8
1.2. Проблема формування комунікативної компетентності в учнів початкової школи на уроках української мови	23
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	39
2.1. Загальна характеристика технології формування комунікативної компетентності молодших школярів	39
2.2. Діагностика рівня стану комунікативної компетентності молодших школярів	49
2.3. Організація та результати експериментального навчання з формування комунікативної компетентності учнів	62
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	86
Додаток А	86
Додаток Б	87
Додаток В	88

ВСТУП

Надважливе завдання шкільної мовної освіти в Україні – піднесення мовної та мовленнєвої культури суспільства, озброєння молоді знанням стилістичних багатств рідної мови, виховання шанобливого ставлення до слова як до знаряддя праці, носія інформації, професійного вербального ресурсу, засобу духовного впливу, що має сприяти розвитку культури й духовності народу.

У новому Державному стандарті початкової ланки освіти серед ключових компетентностей, якими повинен оволодіти школяр, виділено: «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях...» [17].

Комунікативно компетентною особистістю не народжується, вона нею стає в процесі навчання не тільки у школі, але й удосконалюється впродовж життя. Значна роль у формуванні такої особистості належить учителеві початкових класів, який закладає підґрунтя у розвитку мовленнєвих компетенцій та формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Сучасна освітня система потребує перегляду призначення, функції та уявлень про шкільні навчальні предмети. Найбільшою мірою це стосується такої навчальної дисципліни, як українська мова в початковій школі, оскільки саме цей предмет є однією з базових дисциплін освітнього процесу в цілому. Українська мова як складником освітньої галузі «Мова і література» в початковій школі включає в себе низку інших дисциплін, а також передбачає різні форми діяльності молодшого школяра, в яких мова відіграє ключову роль.

Особлива значимість надається саме цьому предмету на сучасному

етапі розвитку суспільства, коли гостро стоїть проблема пристосування людини до нових життєвих умов, у зв'язку з чим грамотне володіння мовою стає потребою.

Знаннієва парадигма (знання – вміння – навички) вже недостатньо забезпечує формування особистості, здатної до вільного мовного спілкування в різних сферах полікультурного простору. Визначилася основна мета навчання – ставити і вирішувати певні комунікативні завдання: визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри і способи комунікації, вибирати відповідні стратегії комунікації, оцінювати успішність комунікації, бути готовим до зміни власної мовної поведінки. Від того, наскільки доцільно, точно, логічно сформульована комунікантом думка, буде залежати результативність процесу комунікації.

У світовій освітній практиці в якості одного їх центральних понять виступає поняття компетентності як мети освіти, як основного напрямку модернізації початкової школи на сучасному етапі. В теорію і практику сучасної освіти широко впроваджується термін «компетентнісний підхід», який розуміється як результат нових вимог, що висуваються до якості освіти, яке вибудовується не на засвоєнні готових знань, переданих від вчителя до учнів, готових результатів, а являє собою процес, що безпосередньо веде до результату, тобто орієнтований на здобуття необхідних компетенцій.

У основі компетентнісного підходу знаходяться і питання сучасної лінгводидактики, зокрема, методики навчання української мови молодших школярів. Стає загальноприйнятим, тобто широко використовується, термін «комунікативна компетентність» як здатність учня організувати свою мовну діяльність в її рецептивних, репродуктивних і продуктивних видах, використовуючи мовні засоби відповідно до конкретної ситуації спілкування.

Комунікативна компетентність включає в себе як мовні, так і власне комунікативні вміння і навички мовного спілкування з урахуванням адресата, ситуації і мети спілкування.

Проблема компетентнісного підходу є найактуальнішою і

обговорюваної в теорії і практиці сучасної освіти в Україні. Комунікативно-компетентнісний підхід до системи освітньо-виховного процесу в галузі української мови і кінцевих результатів, продиктованих потребами самої особистості учня і суспільства в цілому, став пріоритетним напрямком державних освітніх документів України. Науково-методичне обґрунтування компетентнісного підходу до результатів сучасної освіти відомими вченими в галузі дидактики, психології, методики, основні концептуальні напрямки модернізованої галузі мови і спілкування визначили стратегії вивчення української мови на початковій ступені освіти. Виникла необхідність адаптувати наявні технології навчання української мови молодших школярів, в результаті впровадження яких учень зміг би стати грамотним, розуміючи, що в результаті говоріння та письма отримав би досвід спілкування, відчув би смислову і граматичну особливість кожного слова, інтерес до слова.

Знаходження шляхів вирішення означених протиріччя визначило проблему дослідження, яка полягає у недостатній розробленості технології формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами української мови та необхідності її створення з рахуванням основної мети сучасної освіти – формування соціально активної особистості школяра, здатної повноцінно реалізувати себе в нових життєвих умовах.

Дана проблема зумовила мету і завдання дослідження.

Мета дослідження – визначення теоретичних основ формування комунікативної компетентності, виявлення стану означеної проблеми в практиці роботи початкової школи, розробка науково обґрунтованої та експериментально перевіреної технології формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови.

Виходячи із зазначеної мети дослідження були визначені такі основні **завдання**:

- виявити стан досліджуваної проблеми в нормативних документах, діючих шкільних підручниках, у практиці роботи вчителів початкових класів;
- визначити вихідний рівень комунікативної компетентності учнів;

- розробити критерії відбору дидактичного матеріалу для формування комунікативної компетентності в системі мовного розвитку школярів;
- науково обґрунтувати і практично розробити дидактичний інструментарій – технологію, основу якої складуть комунікативні завдання / вправи, здатні в умовах навчально-мовленнєвих ситуацій, наближених до реальних, забезпечити формування комунікативної компетентності учнів;
- експериментально перевірити правильність, доцільність і ефективність адаптованої технології.

Для вирішення поставлених завдань було застосовано теоретичні та емпіричні **методи дослідження**: аналіз психологічної, лінгвістичної, психолінгвістичної, лінгводидактичної та методичної наукової літератури з теми дослідження; аналіз нормативних документів, шкільних підручників з української мови; аналіз письмових робіт учнів; вивчення та узагальнення стану і досвіду роботи початкової школи з досліджуваної проблеми; проведення педагогічного експерименту; кількісна та якісна характеристика результатів експерименту.

Практичне значення здобутих результатів полягає в тому, що розроблено технологію формування комунікативної компетентності молодших школярів, яка може бути використана вчителями початкової школи, студентами педагогічних факультетів вищої і середньої спеціальної освіти в процесі написання курсових та дипломних робіт.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових і науково-практичних конференціях: IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» (17-18 квітня 2018 року, м. Кам'янець-Подільський) «Розвиток творчого мовлення молодших школярів на уроках української мови та літературного читання»; II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (28 березня 2018 року., м. Кам'янець-Подільський) «Розвиток мовлення молодших школярів на уроках української

мови в сучасній початковій школі на уроках української мови; III науково-практичній інтернет-конференції молодих науковців та студентів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (29-30 листопада 2017 р., м. Івано-Франківськ) «Особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами навчальної гри»; науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2017-2018 навчальному році (10-11 квітня 2018 року) «Формування мовної особистості молодшого школяра на уроках української мови та літературного читання»; I Регіональній науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (у рамках I регіонального музичного конкурсу «MusikUniFest-2018») (23-24 березня 2018 року, Кам'янець-Подільський 2018) «Загальна характеристика технології формування комунікативно-мовленнєвої компетентності учнів початкової школи».

Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2017–2018, 2018-2019 н.рр.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в одноосібній статті «Формування мовної особистості молодшого школяра на уроках української мови та літературного читання» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Вип. XIV. Київ : Міленіум, 2018. с. 47-50.

Структура дипломної роботи зумовлена логікою дослідження, поставленими завданнями та складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Відродження національної школи і реформування освіти в Україні є вимогою часу. Цей процес зумовлений змінами у суспільно-політичному житті і засвідчений Законом про освіту, Державною національною програмою “Освіта” (Україна ХХІ століття), концепцією мовної освіти, Державним стандартом початкової освіти.

Із зміною соціально-політичних функцій української мови на сучасному етапі, наданням їй на конституційному рівні статусу державної спостерігається переорієнтація мети навчання мови в освітніх закладах України. В Державному освітньому стандарті початкової освіти з української мови визначено мету її навчання, яка полягає, насамперед, у формуванні в учнів умінь будувати висловлювання в межах доступних для них тем і типів текстів. „ Зміст і процес навчання при цьому мають будуватися на основі комунікативно-діяльнісного підходу” .

В межах нашого дослідження комунікативна компетентність розглядається як певна здатність учня здійснювати мовну діяльність в усіх її видах: слуханні, говорінні, читанні, письмі, розуміти чужу і породжувати власну програму мовної поведінки, адекватну цілям, ситуацій спілкування з урахуванням адресата і стилю мовлення.

Комунікативна компетентність учнів виражається в знаннях, уміннях і здатності молодших школярів: передбачати (прогнозувати) зміст тексту того чи іншого твору за заголовком, за початком, за ілюстративним матеріалом тощо; прогнозувати композицію тексту за його жанровою характеристикою; виділяти суттєві і несуттєві ознаки предметів або явищ; виділяти головне і деталі в інформації; робити висновки зі спостережень, із сказаного, прочитаного, почутого, узагальнювати факти; ставити комунікативні завдання – щось повідомити, запитати, про щось дізнатися, попросити, від чогось відмовитися, з чимось погодитися, з чимось привітати тощо; усвідомлювати задум висловлювання (навіщо кажу); орієнтуватися в умовах спілкування, в мовній ситуації (кому кажу, з ким, за яких обставин);

планувати мовну дію, дотримуючись мовних і літературних норм; висловлювати і розгортати думку (що говорю) в усній і письмовій формі і відповідно до засвоєних граматичних понять, правил орфографії і орфоєпії; впливати на співрозмовника в залежності від мовного завдання (як говорю); здійснювати контроль – чи відповідає сказане (написане) задуму.

Формування комунікативної компетентності учнів має здійснюватися за двома основним напрямками: на лексичному рівні (робота над словом) та граматичному рівні (робота над словосполученням і реченням) . Успіх роботи по кожному з названих напрямів залежить від ефективності системи мовних вправ. Найважливіші вимоги до мовним вправ – це систематичність, цілеспрямованість, різноманітність видів вправ.

Розроблена технологія формування комунікативної компетентності виступила дидактичним інструментарієм, який в повній мірі сприяв забезпеченню кінцевого результату нашого дослідження – сформованість на достатньому рівні комунікативної компетентності учнів (у межах експерименту).

Технологія формування комунікативної компетентності включала наступні компоненти: інтеграцію літературно-мовного матеріалу (художні тексти певної тематичної спрямованості, різні за формою і жанрами) і мовного (основної частини мови: іменника); систему мовних ситуативно-комунікативних вправ, що створює умови для безпосереднього спілкування на певну тему.

Поетапна реалізація навчального матеріалу дозволила органічно включати в навчальний процес комплекс різнохарактерних вправ, пріоритетне місце серед яких відводилося комунікативним.

Якісні та кількісні показники виконання завдань експериментальним класом учнів в контрольному експерименті свідчать про сформованість у них комунікативної компетентності на досить високому рівні. Цьому сприяла розроблена і реалізована в ході формувального експерименту оновленого сучасного підходу до процесу вивчення української мови, що включає

технологічну систему, що базується на таких основоположних складових, як художній текст і досліджувані мовні одиниці, які на інтегрованій основі утворюють органічну єдність – основу для формування комунікативної компетентності учнів.

Організація безпосереднього процесу формування комунікативної компетентності, тобто реалізація технології на практиці, в навчальному процесі показала ефективність. Її застосування в повній мірі забезпечує сформованість комунікативної компетентності в учнів.

Впровадження в практику роботи початкової ступені освіти даної технології дозволить отримати в ході вивчення української мови реальні результати – здатність молодших школярів до спілкування в усній і письмовій формі у різних життєвих ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анісімова Г.О. Сучасний урок у початковій школі :традиції та інновації (навчально-методичний посібник) / Г.О. Анісімова, О.В. Нікулочкіна. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 104 с.
2. Бабюк Т.Й. Методика навчання освітньої галузі «Мова і література» : навчально-методичний посібник / [авт.-уклад. Т.Й. Бабюк, М.С. Гордійчук, О.Ю. Попова]. – Кам'янець-Подільський : Друк-Сервіс, 2017. – 148 с.
3. Белобрыкина О. А. Речь и общение // Популярное пособие для родителей и педагогов / О. А. Белобрыкина. – Ярославль : Академия развития, 1998. – 240 с.
4. Белобрыкина О.А. «Сказка ложь, да в ней намек...» // Речь и общение. Популярное пособие для родителей и педагогов [Текст] / О. А. Белобрыкина. – Москва, 2011. – 359 с.
5. Бібік Н. М. Я у світі. 4 клас : підруч. для загальноосвітніх навч. закл. / Н. М. Бібік. – Харків : «Основа», 2015. – 160 с.
6. Богуш А. М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія /А. М. Богуш, О. С. Трифонова та ін. –Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. – 272 с.
7. Васильєва О. В. Критерії та рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів / О. В. Васильєва // Педагогічний альманах : Збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко та ін. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – Випуск 20. – С. 16-22.
8. Васильєва О. В. Использование технологии интерактивного обучения для формирования коммуникативной компетентности младших школьников / О. В. Васильєва // Содружество наук : материалы XI Международной научно-практической конференции молодых исследователей (21–22 мая 2015 г.) – Барановичи, 2015. – С. 321–324.
9. Вашуленко О.В. Мовленнєва складова у структурі читацької

- компетентності молодшого школяра / О.В. Вашуленко // Початкова школа. – 2011. – №12. – С. 16-22.
10. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі / М.С. Вашуленко. – Київ, 2006. – 268 с.
11. Вашуленко М. С. Українська мова : підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М.С. Вашуленко, С. Г. Дубовик, О.І. Мельничайко / за ред. М.С. Вашуленка. – Київ : «Освіта», 2015. – 192 с.
12. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте [Текст]/ Л.С. Выготский. – Санкт Петербург : Союз, 1997. – 91,[2] с. : ил.
13. Выготский Л.С. Мысль и слово. Общая психолингвистика : Хрестоматия. Учебное пособие / Л.С. Выготский // Составитель К.Ф. Седова. – Москва : Лабиринт, 2004. – 320 с.
14. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2.
15. Гордійчук М.С. Актуальні проблеми початкової школи : навч. посіб. / М.С. Гордійчук, Н.Г. Каньоса. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д.Г., 2015. – 248 с.
16. Державний стандарт початкової загальної освіти. – Київ: Освіта, 2012. – С. 4-33.
17. Державний стандарт початкової освіти : затв. Постановою Каб. Міністрів України, від 21 лютого. 2018 р. № 87 [Електронний ресурс]. Режим доступу до вид. : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
18. Донченко Т. Організаційна діяльність учнів на уроках української мови / Т. К. Донченко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – II Бугайківські читання. – 2011. – № 5. – С. 63 – 66.
19. Донченко Т. Уроки мови мають стати уроками словесності / Т. К. Донченко // Дивослово. – 1995. – № 4. – С. 36 – 38.
20. Емельянов Ю. Н. Теоретические и методологические основы социально-

- психологического тренинга / Ю. Н. Емельянов, Е. С. Кузьмин. – Ленинград : ЛГУ, 1985. – 111 с.
21. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України [головний ред. В. Г. Кремень]. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
22. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році. / додаток до листа МОН України від 03.07 2018 р. № 1/9- 415. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mon.gov.ua>.
23. Жинкин Н.И. Коммуникативная система человека и развитие речи в школе / Н.И. Жинкин. – Москва : Знание, 2011. – 204 с.
24. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации : [из книги] [Текст] / Н. И. Жинкин // Возрастная психолінгвістика : хрестоматія. Учеб. пособие. - 2004. – С. 22-37
25. Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови / Н. М. Захлюпана, І. М. Кочан. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 250 с.
26. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.Я. Зимняя. – Москва, 2004. – 38 с.
27. Зимняя И. А. Лингвопсихология речевой деятельности / И. Я. Зимняя. – Москва : МПСИ, Воронеж : НПО «МОДЭК», 2001. – 432 с.
28. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И.А. Зимняя. – Москва : Просвещение, 1985. – 160 с.
29. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – Москва : Эдиториал УРСС, 2003. – 261 с.
30. Коваль Г. Методика викладання української мови / Г. Коваль, Н. Деркач, М. Наумчук . – Тернопіль : Астон, 2014. – 287 с.
31. Коваль Г.П. Методика читання : навч. посіб. / Г.П. Коваль, Л.І. Іванова, Т.Б. Суржук. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 280 с.
32. Коменський Я. Велика дидактика. Закони добре організованої школи / Ян

- Коменський // Коваленко Є. І. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія : навч. посіб. / Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна ; М-во освіти і науки України, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Київ : Центр учбової літ-ри, 2006. – С. 155- 185.
33. Котик Т. М. Концептуальні орієнтири визначення змісту навчання рідної мови молодших школярів / Т. М. Котик // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : «Острозька академія», 2013. – Випуск 40. – С. 147 – 151.
34. Концепція мовної освіти в Україні. Проект // Освіта України. – 2011. – № 1-2. – С. 6.
35. Корніяка О.М. Психологія комунікативної культури школяра : [Монографія]. – Київ : Міленіум, 2006. – 336 с.
36. Кулибина Н. В. Художественный текст в лингводидактическом осмыслении / Н. В. Кулибина. – Москва, 2000. – 301 с.
37. Леонтьев А. Н. Основы психолінгвістики / А. Н. Леонтьев. – Москва, 1994. – 287 с.
38. Леонтьев А.А. Психология общения : учебное пособие / А.А. Леонтьев. – 5-е издание, стереотипное. – Москва : Смысл : Академия, 2008. – 368 с.
39. Леонтьев А. А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии / А. А. Леонтьев. – Москва : Моск. псих.-соц. ин-т, 2001. – 447 с.
40. Львов М.Р. Словарь-справочник по методике преподавания русского языка [Текст] : Пособие для студентов пед. вузов и колледжей / М.Р. Львов. – Москва : Высш. шк. : Academia, 1999. – 2 69, [2] с.
41. Мацько Л.І. Стилїстика української мови / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько. – Київ : Вища школа, 2003. – 462 с.
42. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М. І. Пентилюк : Підручник для студентів-філологів. – Київ : Ленвіт, 2000. – 262 с.
43. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С. Вашуленка. – Київ : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.

44. Методические основы языкового образования и литературного развития младших школьников / Под ред. Т. Г. Рамзаевой. – Москва : Специальная литература, 2005. – 176 с.
45. Митрофанова О. Д. Методика преподавания русского языка как иностранного / О. Д. Митрофанова, В. Г. Костомаров, М. Н. Вятютнев и др. – Москва, 1990.
46. Монахова Г.А. Образование как рабочее поле интеграции / Г.А. Монахова // Педагогика. – 1997. – №5. – С. 52.
47. Мордовцева Н. В. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості молодшого школяра / Н. В. Мордовцева // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 13 (3). – С. 114-119. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_13\(3\)__18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_13(3)__18). – Назва з екрану.
48. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – Київ : «Освіта», 2012. – 392 с.
49. Навчальні програми для 1-4 класів [Електронний ресурс] // Сайт МОН України. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>. – Назва з екрану.
50. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mon.gov.ua>.
51. Нова українська школа: poradnik для вчителя / Під заг. ред.. Бібік Н.М. Київ : Плеяди, 2017. – 2016 с.
52. Орлова Т.Г. Текст как единица обучения (коммуникативный аспект) // Текст : проблемы и перспективы. Аспекты изучения в целях преподавания русского языка как иностранного : Тез. Междунар. научно-методической конференции. – Москва : МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – С. 218-219.
53. Парыгин Б.Д. Анатомия общения. Учебное пособие / Б.Д. Парыгин. – Санкт-Петербург : Михайлова В.А., 1999. – 301 с.
54. Пентилюк М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей / М. Пентилюк. – Київ : Ленвіт, 2011. – 256 с.

55. Побочна О. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів : з досвіду роботи / О. В. Побочна // Початкове навчання та виховання. – 2013. – № 29. – С. 2-7.
56. Пономарьова К.І. Особливості нових вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови / К.І. Пономарьова // Початкова школа. – 2014. – №3. – С. 4-6.
57. Прищепя О.Ю. Розвиток мовленнєвої компетентності учнів 1-2 класів / О.Ю. Прищепя // Початкова школа. – 2013. – №8. – С. 17-20.
58. Програма «Українська мова для шкіл з українською мовою навчання 5-9 класи». 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html/>. – Назва з екрану.
59. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kharkivosvita.net.ua/files/Rozv_osviti.pdf. – Назва з екрану.
60. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна. – Харків : "Основа", 2005. – 96 с.
61. Роєнко Л.М. Теорія і технології вивчення освітньої галузі «Мова і література». Курс лекцій : Посіб. для студентів та учителів почат. кл. / Л. М. Роєнко. – Умань, 2015. – 126 с.
62. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Санкт-Петербург [и др.] : Питер, 2015. – 705 с.
63. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник / О. Я. Савченко. – Київ : Генеза, 1999. – 368 с.
64. Савченко О. Я. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2015. – № 3. – С. 10–16.
65. Савченко О. Я. Літературне читання. 4 клас : підруч. для загальноосвітніх навч. закл. / О. Я. Савченко. – 2015. – 192 с.
66. Савченко О. Я. Мовленнєвий розвиток учнів на уроках читання / О. Я. Савченко // Методика читання в початкових класах. – Київ : Освіта, 2007. – С.105, 164-166.
67. Сафонова В. Изучение языков международного общения в контексте

- диалога культур и цивилизаций / В. В. Сафонова. – Воронеж : Истоки, 1996. – 226 с.
68. Сидоренко К.Л. Цікаві ігри та вправи на уроках української мови в початкових класах [метод. посіб.] / К.Л. Сидоренко. – Тернопіль : Мальва-ОСО, 2010. – 80 с.
69. Сидорова Н. Розвивальні творчі вправи на уроках / Наталія Сидорова // Початкова школа. – 2015. – №5. – С. 10-14.
70. Словник-довідник з української лінгводидактики : навчальний посібник. / [за ред. М. І. Пентиліук] [О. М. Горошкіна, Н. Єсаулова, О. Лук'янченко та ін.]. – Київ : Ленвіт, 2003. – 149 с.
71. Сухомлинський В. О. Вибрані твори у 5 томах. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1977. – Т 5. – 670 с.
72. Ушинський К. Д. Твори : В 6 т. / К. Д. Ушинський. – Київ : Радянська школа, 1955. – Т 2.
73. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – Москва : Инфра-М, 1997. – 576 с.
74. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Л. В. Щерба. – Москва, 1974. – 423 с.
75. Чернецька Т. Сучасний урок : теорія і практика моделювання : [навч. посібник] / Т. І. Чернецька. – Київ : ТОВ «Праймадрук», 2011. – 352 с.
76. Ческис А. А. Томас Гоббс / А. А. Ческис. – Москва, 1989. – 234 с.
77. Callo T. Educația comunicării verbale. Ch.: Grupul editorial Litera Internațional, 2003. – 148 p.